

Keszei Balázs – Balogh Lajos

SZÁZ ÉVE HUNYT EL DR. WAISBECKER ANTAL, A KŐSZEGI BOTANIKUS TRIÁSZ TAGJA

A XIX. század végén és a XX. század elején, Kőszegen élte életét és fejtette ki jeles botanikai tevékenységét az a három tudós, akiket a híres „kőszegi botanikus triász” tagjaiként említhetünk (BALOGH 2010a, b).

Freh Alfonz (1832–1918) bencés rendi gimnáziumi tanár több összefoglaló botanikai munkát jelentetett meg. Ezeket a „*tanuló ifjúság érdekeit szem előtt tartva*” készítette el, és a kőszegi gimnázium tanítványainak ajánlotta (KESZEI 1999). *Piers Vilmos* (1838–1920) őrnagy, katonai alreáliskolai tanár, 1866-tól a kőszegi katonai felsőnevelő intézetben tevékenykedett. Kitartó munkája eredményeként a kriptogám flóra avatott ismerőjévé vált (BARTHA 1994, BALOGH 2014). *Piers Vilmos* gyakorlatilag nem, vagy alig publikált, így az ő munkásságának eredményei csak herbáriumi adatainak idézésével épülnek be a szakirodalomba (NÉMETH & BALOGH 2015).

Dr. Waisbecker Antal (1835–1916) érdemei között külön ki kell emelnünk pontosságát, alaposágát, taxonómiai precizitását. Így munkáinak mérföldkő jellege az elmúlt században sem fakult meg.

„Kőszeg és vidékének növényzete oly dus és oly változatos, hogy nemcsak a sétálót gyönyörködteti, szívére lelkére épp úgy mint testére üdítőleg hat, de a Florista figyelmét is csakhamar leköti, sok olyan növény alakra bukkanván, mely hazánk más vidékén sőt a külföldön is ritkán vagy éppen nem található; ...”

Waisbecker a fenti szavakkal kezdte „Kőszeg és vidékének edényes növényei” című munkáját, melyet második, bővített kiadásában 1891-ben adatott ki Kőszegen. Gondolkodását áthatotta a kissé szubjektív, ám messzemenően jó szándékú és mértékletes lokálpatriotizmus. Botanikai tevékenysége majdnem kizárólag Kőszeg vidékére szorítkozott, annak növényeit és növényzetét kiválóan ismerte. Lakóhelyéről ritkán távozott s ekkor is leginkább a gyógyulást keresve. Így botanizált Tátrafüreden, Gleichbergen, valamint egy-egy alkalommal az Alpok Kőszeghez közeli keleti nyúlványán, a Rax-hegységben, s a Celldömölk melletti Sághegyen.

A családi kapcsolatok

A magánéleti viszonyokat tekintve *dr. Waisbecker Antal* és családjának legteljesebb életrajzírója lánya, *Waisbecker Irén* (1868–1957), *dr. Thirring Gusztáv* felesége volt (THIRRINGNÉ 1935, 1937). A *Waisbecker* család a németországi Orból, a Frankfurt am Main melletti kisvárosból származott.

1. ábra Dr. Waisbecker Antal (1835–1916)

Waisbecker Antal Kőszegen született 1835. január 29-én. Négyéves korában került az elemi iskolába, valószínűleg azért, hogy leköthesse érdeklődését. A fiúcska ugyanis oly élénk eszű volt, hogy két évvel idősebbekkel végezte az osztályokat. Magas homloka, élénk, figyelő szeme elárulta nem mindennapi intelligenciáját (vö. ANONYM 1916, 1. ábra). 16 és fél éves volt, amikor a kőszegi és szombathelyi iskoláztatás után Sopronban érettségizett. Az 1677-ben alapított kőszegi bencés gimnázium (Vas megye legrégebbi gimnáziuma) mindig kitűnő nevelőiskola volt, hazafias irányát nem tagadta meg soha. Mély benyomást tett az ifjúra a Kőszegen 1849-ben egyszerű szekéren átvonuló fogoly *Batthyány Lajos*, Magyarország első felelős miniszterelnöke, akit a diákok – az utcán sorakozva – néma főhajtással üdvözöltek. Az 1848–49-es szabadságharc történéseit később hitelesen megismerte *Görgey Artúr* adjutánsától, *Rochlitz Kálmántól*, aki vele együtt végezte az orvosi tanulmányokat Bécsben (THIRRINGNÉ 1935).

1858-ban avatták Bécsben orvosdoktorrá. Egy ideig egy ottani kórházban, nyáron pedig a horvátországi Lipik (Pozsega vármegye) fürdőjében dolgozott. Kiváló orvosi munkásságát már a bécsi kórház is kiemelte, így külön köszönetet kapott a kórház vezetőitől az 1858–59. évi bécsi tífuszjárvány idején mutatott önfeláldozó működéséért. Rendkívüli nyelvképességéről tanúskodtak könyvtárának francia, olasz, angol nyelvű könyvei, amely nyelveken „csak” olvasott, latinul azonban folyékonyan beszélt úgy, mint magyarul. Szintén anyanyelvi szinten beszélt, írt és olvasott németül és horvátul is. 1861-ben tért vissza szülővárosába, ahol Kőszeg szabad királyi város tisztí főorvosává választották.

1864-ben feleségül vette *Szovják Emiliát* (1839–1914), akivel aranylakodalmukat is megünnepeleheték. Két fiuk és három leányuk született. Sorrendben *Szidónia*, *Jenő*, *Iréna*, *Margit* és *Gyula*. Gyermeküket szerető gondoskodással – a fiúkat római katolikusként, a leányokat evangélikusként vallásosan – nevelték (THIRRINGNÉ 1935).

Dr. Waisbecker Antal 1870-ben Vasvármegye tiszteletbeli főorvosa, 1872-ben pedig Vasvármegye kőszegi járásának tiszti járási orvosa lett, s ezt a feladatot látta el egészen 1896-ig. Ebben az évben betegsége miatt nyugalomba vonult. Fiatalkora óta gyomorfekélytől származó gyomortágulásban, krónikus máj- és epebántalmakban szenvedett. 1916. április 4-én hunyt el Kőszegen (2. ábra).

A közéleti személy

Már orvosi egyetemista korában érdeklődött az ének-zene, a sport és az orvosi növénytan iránt. Szülővárosában – orvosi működése mellett – a közélet kulturális részét mind több irányban igyekezett ápolni, segíteni. Szervezője, alelnöke, majd elnöke lett a kőszegi Concordia dalegyletnek. Az egyesületet a XIX. századi polgári öntudat fejlődése és a polgárság művelődésének igénye hozta létre. (A jelenleg is működő Concordia-Barátság Énekegyesület az 1859-ben alapított Concordia és az 1962-ban alakult Barátság kórusok 1985-ös egyesítésével jött létre.)

2. ábra Dr. Waisbecker Antal és családja síremléke a kőszegi temetőben (Keszei Balázs felvétele)

Létrehozta és első elnöke lett az első rendszeresített kőszegi tűzoltószervezetnek, amely a ma is működő Kőszegi Önkéntes Tűzoltó Egyesület elődje volt. Ez Magyarország „legrégebbs” önkéntes tűzoltó egyesülete. *Waisbecker* minden lehetséges fórumon szót emelt az erdők fenntartása, az utak fásítása érdekében. Hozzájárult a (ma is újra működő) Kőszegi Polgári Kaszinó és könyvtára létrejöttéhez, ahol később elnökölt is (THIRRINGNÉ 1935).

Anyagi körülményei lehetővé tették, hogy *Deák Ferenc* (Kőszeg Város díszpolgára) emlékére alapítványt tegyen német fiúk magyar nyelvű nevelése, tanítása érdekében (SÖPTEI 2000). 1868-tól 1900-ig az akkor alapított kiseddóvóért is dolgozott. Ez időben az első magyar kőszegi polgáriskola iskolaszékének alelnöke, majd elnöke volt. Különös gonddal rendeztette be ez iskola könyvtárát, súlyt helyezett a gyermekek testnevelésére, és elsőként honosította meg a leányok tornatanítását.

Mint orvos jelentősen támogatta a gyermekápolást és a bábaképzést, kortársait ezzel jóval megelőzve. A *Hosszú Élet*, *Közegészségügyi Kalauz*, *Orvosi Hetilap* vagy a *Vas megyei Lapok* hasábjain közölt orvosi cikkei is főleg ilyen, közegészségügyi téren íródtak. A gyermek, a kisgyermek megfigyelése volt egyik életöröme. Unokáival még 70 éves korában is bújócskást játszott, a nagyobbakat pedig séta közben a természet szépségére tanította – írta leánya (THIRRINGNÉ 1935).

A botanikus

Már majdnem ötven éves volt, amikor igazán komolyan kezdett foglalkozni a botanika tudományával, és egy évtized sem múlt el, s már a közismert, sőt európai szinten is számon tartott botanikusok közé tartozott. A botanikus triász későbbi tagjaként a növénytannal akkor ismerkedett meg közelebbről, mikor legidősebb fiának – akinek éppen *Freh Alfonz* volt a tanára – herbáriumot kellett összeállítani. *Waisbecker* felismerete, hogy a *Freh* első munkájában (*FREH* 1876) rögzített 666-nál jóval több növényféle él Kőszeg környékén. Így nagy lendülettel vetette bele magát botanikai tanulmányaiba. Mikor *Borbás Vince* (1844–1905) 1882-ben hozzáfogott vasvármegyei flóraművének megírásához, *Waisbecker* elérkezettnek látta az időt a városa környéki flórára vonatkozó ismereteinek kiadásához. Ennek első összegzése a *Kőszeg és vidékének edényes növényei* (*WAISBECKER* 1882), melyben 1018 taxont sorolt elő. A tudóstársak nemes versengése jegyében egy év múlva *Freh* már 1116 taxont ismertetett (*FREH* 1883). *Waisbecker* 1891-ben jelentette meg műve második kiadását (*WAISBECKER* 1891), amelyben már 2098 fajt és eltérést közölt.

A már korábban is sokak által kiváló floristának tartott *Waisbecker* sok új adattal gyarapította Kőszeg és általában a Vas megyei hegyvidék flóráját (*BORBÁS* 1887, *GAYER* 1916). *Borbás Vasvármegye növényföldrajza és flórája* (1887) című könyve is az öt gyakran kalauzoló *Waisbecker* számos, elsősorban Kőszeg környéki adatát tartalmazza. Tehetségének egyik legszebb bizonyítéka a *Willemetia stipitata* (Jacq.) Dalla Torre esete, ahol pontos vizsgálatával az akkori ország flóráját egy új nemzetség előfordulásának megállapításával gyarapította

3. ábra A dárdás vesepáfrány (*Polystichum lonchitis* (L.) Roth) egy példányát *Waisbecker* Antal a kőszegi várfalon is megtalálta. Ma is csak néhány tő előfordulása ismert a Kőszegi-hegységben (Keszei Balázs felvétele)

4. ábra A kis holdruta (*Botrychium lunaria* (L.) Sw.) ritka előfordulású harasztfaj a Kőszegi-hegységben (Keszei Balázs felvétele)

(*WAISBECKER* 1890); a lelőhely ma ausztriai (burgenlandi/örvidéki) területre esik. Taxonómiai munkásságából talán legjelentősebb a Vasvármegye harasztjaival foglalkozó cikksorozata (*WAISBECKER* 1902) (3. és 4. ábra).

5. ábra A dunántúli sás (*Carex fritschii* Waisb.) *Waisbecker* Antal által leírt új növényfaj (Keszei Balázs felvétele)

Taxonómusként a virágos növények körében néhány új faj, több hibrid és számos faj alatti taxon leírása is fűződik *Waisbecker* nevéhez (részben *Borbás Vincével*). Az eredetileg fajként leírt taxonok a mai érvényességi viszonyokat tekintve *Carex fritschii* Waisb. (5. ábra) kivételével többnyire hibridek, illetve változatok (varietas-ok). Utóbbi faj, a dunántúli sás tudományos leírását Kőszeg környékén gyűjtött egyedekről adta (WAISBECKER 1894).

Erős egyénisége sohasem tagadta meg magát, s bár *Borbás Vince* nagy hatással volt botanikusi működésének irányultságára, minden adatát épp oly kritikával fogadta, mint bármely más adatot. Igazolja ezt Kőszeg flórájának második kiadása is, melyben a kétesnek vélt fajok felülvizsgálatára *Simonkai Lajost* (1851–1910) kérte fel.

Életművének jelentős hozadéka herbáriumi gyűjtőtevékenysége is. A Kőszegen és környékén szedett növényei több hazai és külföldi herbáriumba is eljutottak (GÁYER 1916).

1908-ban mintegy két és félezer lapra terjedő értékes gyűjteményt ajándékozott a Vasvármegyei Múzeumnak, a szombathelyi Savaria Múzeum jogelődjének (BODÁNYI 1910).

Botanikai gyűjteményének többi részét elhunytá évében örökösei a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozták,

amelynek lapjai ma az MTM Növénytárának Herbarium Carpato-Pannonicum-ába vannak beosztva (JÁVORKA 1917).

Kőszegi botanikusként, noha tevékenysége túlnyomórészt városa környékére szorítkozott, jelentősége e térségen messze túlmutat. Nemes személyiségével, közéleti és botanikai munkásságával kiérdemelte, hogy Vas megye természettudósainak pantheonjába (HORVÁTH *et al.* 1991), és Kőszeg Város legjellegesebb emlékü polgárai közé kerüljön.

6. ábra A *Carex cespitosa* L. subsp. *waisbeckeri* (Kük.) Jáv. alapfaja (gyepes sás) Kőszeg környékén nem ritka növény (Keszey Balázs felvétele)

FELHASZNÁLT IRODALOM

BALOGH L. (2010a): 175 éve született dr. Waisbecker Antal kőszegi orvos és botanikus. – *Vasi Magazin* 2010. augusztus, p. 13.
 BALOGH L. (2010b): 175 éve született Waisbecker Antal (1835–1916) kőszegi orvos és botanikus. – *Botanikai Közlemények* 97(1–2): 175–176.
 BALOGH L. (2014): Piers Vilmos (1838–1920) kőszegi katona és botanikus emlékére. – *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények* 2014/1: 54–56.
 BALOGH L. & KESZEI B. (2015): 180 éve született dr. Waisbecker Antal. *Kitaibelia* 20(2): 179–192. (Waisbecker Antal emlékszáma)
 BALOGH L., PINTÉR I. & SZERDAHELYI T. (2005): Herbarium Waisbeckerianum. 2. Waisbecker Antal herbáriumának harasztjai a szombathelyi Savaria Múzeumban. – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* 29: 7–43.
 BARTHA D. (1994): A Kőszegi-hegység flóra- és vegetációkutatásának története. – In: BARTHA D. (szerk.), *A Kőszegi-hegység vegetációja I.* – Saját kiadás, Kőszeg–Sopron, pp. 13–25.
 BAUER N. & KESZEI B. (2000): Kiegészítések a Kőszegi-hegység flórájának és vegetációjának ismeretéhez – *Vasi Szemle* 54(4): 547–553.
 BODÁNYI Ö. (1910): A Múzeum gyűjteményei. – In: *Szombathely város fejlődése 1895–1910-ig és műszaki létesítményei. Építő ipar.* Szombathely, pp. 195–199.
 BORBÁS V. (1887): Vasvármegye növényföldrajza és flórája. (*Geographia atque enumeratio plantarum comitatus Castriferrei in Hungaria.*) – *Vasmegyei Gazdasági Egyesület, Szombathely*, 395 pp
 FREH A. (1876): Kőszeg viránya. – *Értesítő a kőszegi kath. kisgymnasiumról* 1875/6, pp. 3–33.
 FREH A. (1883): Kőszeg és vidékének viránya. – *Értesítő a kőszegi kath. kisgymnasiumról* 1882/3, pp. 3–63.
 GÁYER GY. (1916): Dr. Waisbecker Antal. Emlékezés (Arczképpel). *Ein Nachruf (Mit Portrait).* – *Magyar Botanikai Lapok* 15(6–12): 207–212.
 HORVÁTH E. (kezdeményezte), SIMON GY. (plexikarcok), ISTÓK E. (kiadó), SZABÓ T. Attila (szerk.), SZABÓ T. Anna (angol változat) (1991): *Természettudósok arcképcsarnoka, Vas megye: Élettudományok, földtudományok, fizika, csillagászat, határtudományok, honismeret.* – *BioTár (BDTF, Szombathely)*, VIII, 16+20 pp., 43 arckép.

JÁVORKA S. (1917): A Magyar Nemzeti Múzeum növénytárának újabb gyarapodása. *Neuere Bereicherung der botanischen Abteilung des Ungarischen Nationalmuseums.* – *Botanikai Közlemények* 16(1–3): 40–41, (18)–(19).
 JÁVORKA S. (1940): A *Carex Fritschii* Waisb.-ről. *Über Carex Fritschii* Waisb. – *Tisia* 4: 148–150.
 KESZEI B. (1999): A Kőszeg környéki növények nevei régen és ma. – *Kőszegi Lapok* 1(4): 1–4.
 KESZEI B. (2005): A tavaszi orgona és a bariszölő, avagy megőrizhető-e a Kőszegi Tájvédelmi Körzet botanikai gazdagsága? – *Vasi Szemle* 59(6): 679–689.
 NÉMETH J. & BALOGH L. (2015): Herbarium Piersianum I. Piers Vilmos herbáriumának moszatjai a szombathelyi Savaria Múzeumban. – *Savaria a Vas megyei Múzeumok Értesítője* 37: 7–34.
 SÖPTEI I. (2000): Deák Ferenc emléke Kőszegen. Egy alapítvány története (1876–1934). – *Kőszegi Lapok* 2(5): 1–4.
 THIRRING G.-NÉ WAISBECKER I. (1935): Dr. Waisbecker Antal élete. In: *Dr. Waisbecker Antal és családja. Családtörténeti életképek.* In: *Dr. Waisbecker Antal élete és a magyarországi Waisbecker család története (40 képpel).* – Székely és Társa Könyvnyomdája, Sopron, 50 pp.
 THIRRING G.-NÉ WAISBECKER I. (1937): Újabb adatok a magyarországi Waisbecker-család történetéhez és egyéb családi emlékek (8 képpel). – Székely és Társa Könyvnyomdája, Sopron, 20 pp
 WAISBECKER A. (1882): Kőszeg és vidékének edényes növényei. – *Leitner Nándor könyvnyomdája, Kőszeg*, 47 pp
 WAISBECKER A. (1890): Új növényem hazánk flórájában. – *Természettudományi Közöny* 22, XI. pótfüzet, pp. 142–143.
 WAISBECKER A. (1891b): Kőszeg és vidékének edényes növényei. 2. javított és bővített kiadás. – *Feigl Gyula nyomdája, Kőszeg*, 70 pp.; et: Kilián biz., Budapest, 80 pp.
 WAISBECKER A. (1894): *Carex Fritschii* n. sp. – In: *Sitzungsberichte. Verhandlungen der zoologisch botanischen Gesellschaft in Wien* 44(3–4): 51–52.
 WAISBECKER A. (1902): Vasvármegye harasztjai. *Die Farne des Eisenburger Comitats in West-Ungarn.* – *Magyar Botanikai Lapok* 1(5): 141–147, (6): 168–178, (7): 204–210, (8): 237–248.

A lapszám megjelenését támogatta: Kőszeg Város Önkormányzata, Kőszegi Városi Múzeum, Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára, Európa Ház Egyesület